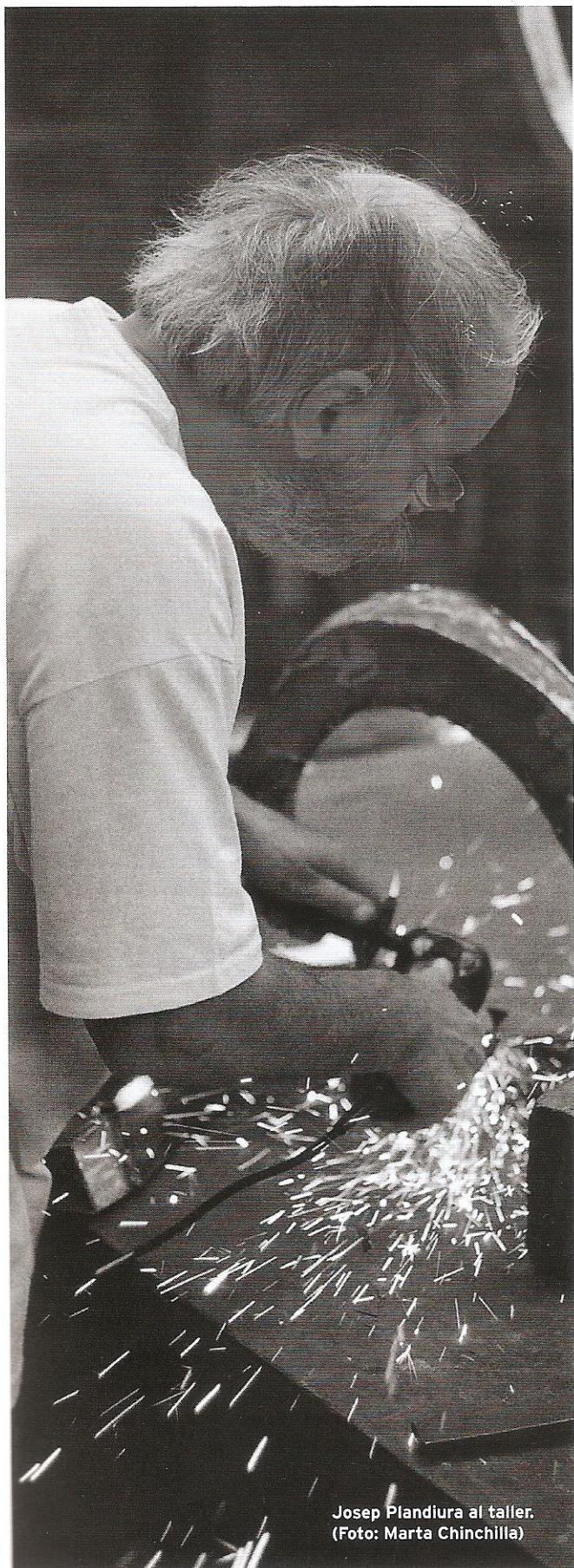

Josep Plandiura al taller.
(Foto: Marta Chinchilla)

Retrat íntim
de l'escultor

Josep Plandiura

al taller

per Abraham Mohino i Balet

El taller, per l'artista, és sentit com un espai tremendament sagrat, el receptacle per on passa gairebé tot: on l'obra es medita (com a concreció d'una intuïció primera que sol ser externa) i on aquesta es desplega físicament en un procés de *materialització* ple de misteri uterí. És indret de reclusió, d'indagació secreta i de recerca intransigent, el quadrilàter on qui crea es debat en solitud radical fins a caure exhaust: la creació sempre té alguna cosa d'experiència del límit. I és, sobretot, l'obrador, per etimologia, l'espai operatori, disposat amb l'utilatge propi de l'ofici, per afavorir l'acció fonamental de posar mans a l'obra. Entrar-hi és tant com penetrar en els pulmons de l'artista, en els rebrecs del cervell que concep, en l'escorça tremolosa de l'iris que regula l'entrada de llum —la llum que crea l'ull com la mà crea el cervell. És així com el taller es projecta en arquitectura d'un lloc previ i intangible, l'ànima; fet i fet, és una segona casa de l'ànima. Conec poques sensacions d'honestedat més clares que les d'observar un artista moure's en el redós del seu espai privat, i sostinc que el fet d'observar com

hi treballa, enllà fins i tot d'oferir-nos una comprensió autèntica de l'home que crea, constitueix una experiència d'aprenentatge que no pot donar cap universitat.

L'escultor Josep Plandiura obre la porta del seu taller de Sant Josep de Vilamajor habitualment flanquejat per la claror primera del matí, que és una llum tamisada, d'intensitat breu i suau, que posa una pell de préssec moll sobre la ferramenta, sobre les planxes metàl·liques i les escultures que s'alcen com inquilins silenciosos en els marges de l'establiment. Sota aquesta pel·lícula vivificant, els braços de xapa flectida i torçada característics de la morfologia plandiuriana, a mig soldar i a mig polir, apareixen com cossos reflectors de pell trèmula.

L'olor del ferro

Hi ha una olor del ferro, una olor concreta que gairebé només percep l'escultor i que en aquesta hora intensifica tots els seus matisos, persistent i llarga, estructurada i complexa com un vi. S'aguditza la percepció olfactiva de la matèria quan Josep Plandiura i Marta Chinchilla —l'ajudant discreta, soferta i imprescindible— extreuen el residu polsós de les darreres tasques de desbast, la llimalla, i posen netedat i endreç a la plataforma que, al centre de l'habitable, fa les funcions de taula de treball. Els preàmbuls de la jornada, lents i minuciosos, tenen alguna cosa de cerimonial: al voltant d'un dels tentacles de la peça que ara l'ocupa, l'escultor hi agença el seu martell preferit, quatre serjants, la Makita, guix, les plantilles de cartó que l'orienten en la construcció de volums i una màscara de protecció facial que farà servir en les operacions de soldadura oxiacetilènica; al seu torn, Marta engegarà l'equip de tall per plasma i el de soldadura, del qual, a més, obrirà les vàlvules de les ampolles d'oxigen i d'acetilè. No ha perdut Plandiura les mecanitzacions apreses en els inicis d'operari industrial ni la noció d'ofici amb què aborda els prolegòmens de l'experiència creadora. No pot ni sap feinejar sense que imperin l'ordre i la neteja; considera que són condicions de treball i de seguretat sense les quals poca cosa es pot dur a terme com cal i, en conseqüència, sense les quals el ferro no pot créixer bé. El contraria i l'enerva no trobar les eines al seu lloc o a l'abast quan les requereix, distraccions innecessàries i enutjoses. No coneix, diu, una altra manera d'encarar-se al ferro, matèria exigent, que no sigui amb el rigor pacient de la persona que professa una art mecànica o amb la vella saviesa del forjador encara remanescent en l'escultor de figuracions aèries. «De tot el que sigui alterar el material originari, convertir-lo en un objecte o en una forma que desitgem, en podem dir *forjar*, malgrat que treballem en fred. La forja tradicional

transforma la matèria a partir del foc; jo jugo amb d'altres recursos i amb d'altres instruments, però tinc molt clar el concepte del que estic fent: forja».

L'obra, a l'alba

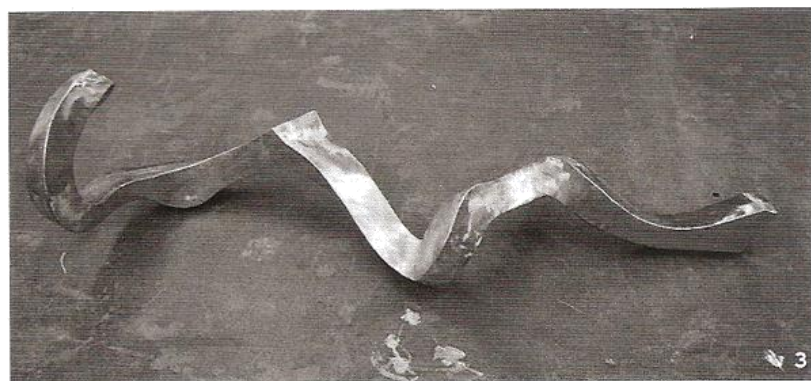
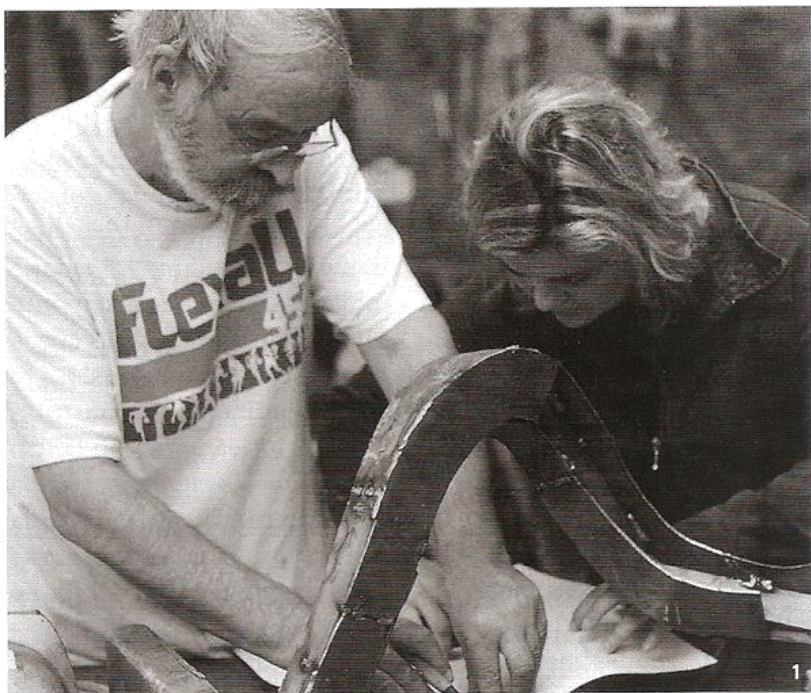
Plandiura sol treballar sobre esbossos previs, croquis més aviat. Són apropaments, notes sobre la forma o la mecànica de l'estructura, esparsos en agendes i quaderns, en acetats i tota mena de papers. Gairebé sempre, l'alba de l'escultura (o, si es vol, el moment del grafit) correspon a un estadi sobre paper, particularment llarg i meditat en els projectes d'escultura pública, en què aspectes tan variats i complexos com la localització o la dimensió, el volum i el pes no deixen gaire marge a la improvisació: «De primer faig dibuixos, i més tard passo a fer un xassís de l'escultura (en escaiola o fullola fa uns anys, però ara prefereixo treballar amb porexpan). Amb la maqueta acabada ve el moment d'agafar el bufador i de posar-me a fer l'escultura directament. Alguna vegada m'adono que la peça, una vegada acabada, no m'acaba de fer el pes i llavors la canvio i la modifico fins que m'agrada.» No es resol realment l'escultura, doncs, fins que les mans entren en contacte directe amb la matèria, cos a cos, fins que l'artista no incideix sobre la planxa metàl·lica de tres mil·límetres, trossejant-la, rectifican-la, torsionant-la, traduint-la a morfologia corba, o fins que no sent, al capciró dels dits, la duresa inflexible de l'acer corten cedir sota l'eloqüència sàvia de la grifa o *tornagauchas*. «Les mans són puntuals. La seva tasca és la de concretar una idea, la de forjar, soldar o polir. No poden basar-se en les mil possibilitats de la peça a la ment, sinó en una.» I afirma Plandiura, mentre s'acosta, observa i passa el tacte per la superfície tubular del fragment escultòric que té soldat damunt la taula de treball, acabat de polir i heroic en la seva verticalitat momentània: «Dibuixo

1. Josep Plandiura i la seva ajudant Marta Chinchilla.

2. La Cadira IV acabada: l'element «calent».
(Foto: Montse Abella)

3. Elogi de la torsió. (Foto: Marta Chinchilla)

4. 5. 6. L'obra a l'alba: un dibuix a l'espai.
(Fotos: Marta Chinchilla)

amb el ferro sense saber exactament cap a on vaig. Faig traços en l'espai que evolucionen fins a convertir-se en la forma desitjada. Aleshores decideixo.» El braç, llis i lluent, ascendeix en un seguit d'encorbaments discontinus i de pulsions gestuals quasi orgàniques, fa vibrar l'espai que crea alhora que s'hi enclava com una estructura nua en desequilibri aparentment fràgil i desproveït de gravetat. Curvatura en el buit, incís sofrent: signe d'ocell suspès en l'atzur. La línia recta és estranya al llenguatge plandiurià, que troba en la força immanent de la torsió i en l'eloqüència d'allò convex registres connaturs de profunda expressivitat. És, la seva, una escultura dinàmica, que no pot desprendre's de sensacions tan físiques com les de moviment i de sensualitat, sotmesa a una llei que sembla revelar que, sense gir ni cargolament, el llenguatge artístic perd vehemència i braó. Exactament «un traç en l'espai», un arabesc incardinat en el no-res: darrere l'enunciació mateixa no solament s'amaga una imatge plàstica o onírica (prenunciació de l'ala, que ja és, diu Bachelard, una racionalització), sinó que hi percebem un agermanament verbal amb una manera de construir o d'intervenir en el buit per mitjà de la matèria. El concepte suggerit, *dibuixar en l'espai*, encunyat per Picasso, es va convertir en una nova art gràcies al mestratge d'homes com Juli González i Pau Gargallo: la de l'escultura moderna, de caràcter esquemàtic i additiu, que posteriorment han portat a extrems insuperats Eduardo Chillida i Anthony Caro.

Extreure dibuix de l'espai

Com s'extreu un dibuix de l'espai?, pregunto a Josep Plandiura. A redós de la fornal, muda i sense flama en la matinada de setembre, perviu palpable l'atmosfera misteriosa de l'ofici del foc; parcialment, la teulada és recoberta de plafons de metacrilat verd, que retenen la claror i la deixen en suspensió, com atrapada en una xarxa no visible per a gaudi dels petits déus tutelars del taller; un feix selvàtic de canyes de bambú, arrelat al bell mig d'un mur interior, creix enlaire, es vincla, insinua una paràbola alterada momentàniament pels xiscles dels paons, hostes avesats al tràfec de la nau: elàstics arcs blau elèctrics, els mascles; plomall conspicu, les femelles. L'escultor roman dret en un costat de l'enorme taula central; tan aviat es masega el pèl (té cabells i barba cendrosencs, perpètuament esbullats; i un mostatxo expansiu, que encara conserva un vel terrós de l'antiga coloració, i darrere del qual els llavis s'elideixen en la ratlla d'un somriure irònic) com passa les mans per damunt de la taula de ferro al compàs

de les reflexions que desgrana. «Es pensa, es dibuixa i ja està. Dit així sembla molt fàcil: no n'és gens», fa, elaborant un preàmbul amb l'habilitat de qui és conversador de mena. Còmode, en el seu medi. «Visualitzo millor les idees a l'espai que a través d'un ordinador o d'una fotografia. Per a mi l'espai és un magatzem infinit d'idees i de formes. Hi ha il·lusions i somnis que jo emmagatzemo dins de calaixos i dins de caixons. [...] Jo no podria veure ni dibuixar, i encara menys construir, formes relacionades amb una nuclear, amb un tanc o amb el Vaticà. No podria, d'aquests elements, fer-ne poesia, no me'ls faig meus, no m'il·lusionen, mai la meua sensibilitat no els transportarà a l'espai perquè un dia els pugui recuperar, els pugui enriquir i fer-ne una escultura.» (Sempre he pensat que la substància de les metàfores amb què l'escultor posa verb al seu univers faria les delícies d'un fenomenòleg de les imatges com Gilbert Durand. El calaix —o el caixó—, caixa d'intimitats ocultes, el converteix Plandiura, sobretot, en el subjecte nou i potent de l'obertura creadora.) «Les formes a l'espai són lliures, floten, no tenen suports, no tenen noms, ni mides, ni color. Em passo el temps mirant-les; sols falta escollir-ne una —que pot ser una porta o que pot ser una cadira— perquè seguidament n'apareguin moltes, de portes o de cadires, amb una gran quantitat de morfologies diferents. És a partir d'aquest moment que has de triar els elements que més et calguin per poder desenvolupar l'escultura. Mentrestant, les formes restants, les continuaràs tenint dins dels caixons per si necessites que t'ajudin.» Té qualitat de brasa incandescent, la veu de Josep Plandiura, tessitura fosca i lleument rivetejada per l'acció corrosiva del tabac, ressonància vacil·lant. I és així, com el que resta d'un foc, que aquesta veu s'aviva amb la rebufada d'un vent i que pren, quan, tot parlant, l'escultor evoca o projecta: «Sense voler i sense pensar-ho, he omplert molts caixons al llarg de la meua vida. Actualment, em sento molt ric d'idees; potser en tinc massa i em costa d'escollir l'adient»; o quan rebla, com si amb mall afaiçonés ferro roent: «Tant si tens el cervell gran com si el tens petit, buida'l a l'espai i sempre t'hi quedaran raconets per posar-hi noves coses.»

L'element «calent»

De manera imperceptible, aquest home de Taradell que acaba de franquejar la ratlla dels seixanta anys va impregnant el seu discurs espacial amb el valor corrector del temps, del temps que transita pertot, del temps biogràfic que fixa els ritmes psicològics que ens perfilen, del temps sense unitats ni retorns, tan invariable

com el mot amb què provem d'atrapar-lo: «A mesura que em faig gran, m'adono que apareixen grups de formes i d'objectes que durant la meua existència he anat emmagatzemant i que ara se'm fan "calents" i molt més meus.» Les paraules són sovint una mena de pel·lícula metàl·lica a les mans segures del forjador, les quals sap dotar d'obliquïtat com si fossin peces de petit format i de factura subtil. Així, quan parla dels *elements «calents»*, ho fa d'una manera sinuosa i alliberada, dirigida als sentits més que no pas a l'intel·lecte, però que té la facultat de fer emergir, per mitjà de la connotació, estrats enterrats i oblits, sediments i records. I si bé el temps, suggereix, que és successió contínua i uniforme, mostra fredor, la durada o la vivència com a agents transformadors, o simplement el temps regurgitat, fa calds objectes inerts. «La taula, aquesta pedra, una escala, són elements morts aparentment; però jo penso que són vius en tant que existeixen i jo els veig. Són vius.» Aquesta capacitat de percebre la naturalesa bategadora de coses, els objectes i arquitectures, explica que Plandiura explori amb tanta freqüència l'entorn quotidià i que n'extregui freqüentment els motius i les cristal·litzacions proteïformes dels seus ferros. Pertanyen a aquest cosmos visiu i emergent del record les Portes: són les portes del mas ferreny de la infantesa les que hi fa present. Concep cancells sense fondària, fulles en desintegració que no tanquen malgrat cloure's, escissions sistemàtiques que neguen la por primigènia del nen Josep quan havia de tancar les portalades de la masia en nits que s'esqueien estelades. Així mateix, invoca en les Llars el centre màgic de la casa, però també reptes d'invenió tècnica, en tant que l'escultura ha d'acomplir exigències de funcionalitat; la integració en un nou àmbit vol ser completa, tant en la finalitat de ser font de calor com en la de crear-lo. En les Baranes es produeix una idèntica intersecció entre el que és ornamental i el que té utilitat pràctica. Plandiura, de resultes d'un greu accident automobilístic, és coix d'una cama. La limitació física l'ha fet sensible a l'atenció a l'accessibilitat: com a peça, les Baranes són un retorn a l'escultura tàtil; com a construcció, els passamans estan particularment estudiats perquè s'hi agafin i s'hi recolzin les persones amb dificultats o impossibilitats motrius. «Quan agafes un element quotidià és imprescindible dibuixar-lo repetidament, tant per investigar les possibilitats de l'objecte com per penetrar en la seva història»: sota aquestes premisses estilista (acció de l'ull i de la ment) i desconjunta per endinsar-s'hi (efecte de l'ànima) l'artefacte emblemàtic del taller en la sèrie variant de les Encluses. Fa amb

art. Al seu torn, les Escales o, com ara, l'exemplar de Cadira en procés de la qual he descrit l'encant d'un braç aliforme, experimenten deconstruccions complexes: n'incrementa un trenta per cent les proporcions per significar que ni aquestes escales serveixen per a pujar ni les cadires per a seure-hi; i resol les unes en bastiments irregulars i seccionats, les altres en estructures mòbils i transformables o en tentacles retorts entrelligats, emergències i abstraccions sempre obscures cap a àmbits de llum, on s'inscriuen cal·ligràficament, esforçadament convexes.

La força de la torsió

La llum del matí governa, impetuosa i plena, l'interior del taller. El to vermellós del rovell aguditza el batec d'obres acabades d'oxidar. La parra encara ufanosa que corona l'entrada fa nítid el seu verd i els circells s'enfilen i s'arriessen sense fer soroll. La transparència és completa, només fendida per dolls de guspires sibilants. Marta trasllada les plantilles de cartó sobre les planxes de cortén i les talla amb plasma, mentre Plandiura passa la mola sobre els punts de soldadura que mantenen fa un instant l'extremitat fèrria en l'aire. No m'he cansat de mirar-la, de seguir-ne amb ulls que palpen el trajecte del vol, seduït per la potència lírica del fragment, de la part aïllada que ja és en si mateixa una escultura conclosa. La fixa, en posició horitzontal, en les mandíbules d'un cargol de taula, i en depura darreres irregularitats de superfície, lleus o recòndites. Assistiré, encara, al llarg de la jornada, a la creació de dos altres braços o petges, a la labor lenta de seccionar-ne les parts, de repussar-les, d'enarcar-les i de torsionar-les, d'encaixar-les, de soldar-les i de desbarbar-les. També veuré, més endavant, com les tres estructures han trobat un encaix impensat i han format, impossible cor nuós, el seient. Vet aquí un setial. Vet aquí un viratge sobtat cap endins del que eren parts expansives, vet aquí un gir imprevist cap a un recolliment introspectiu. És una cadira per a asseure-hi l'ànima. O tal vegada hauria de dir que l'escultura troba acompliment com a imatge mateixa de l'ésser? Sigui com sigui, un paó hi desplega el seu plomatge a la vora, la festeja. El paó sap que esculpir en l'aire és possible. Plandiura s'aparta del rostre la pantalla de soldar: és un home de faccions rodones i amables, de mirada vivaç i atenta a penes dissimulada darrere d'ulleres, la pell vermillenca i colrada a causa del soldatge. Em somriu, em fa tocar la peça que dóna per acabada, s'entusiasma, emet un riure inconfusible i exclama: «Diuen que el ferro és fred; però jo, per què el trobo tan "calent"?»